

ОСЯГНЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА У ТВОРЧОСТІ РІЗЬБАРА ВАСИЛЯ ШИПА

УДК 7.021.7(477.87)

Михайло ХОДАНИЧ

*викладач Закарпатського художнього інституту,
м. Ужгород, Україна*

Анотація. Досліджуються особливості закарпатського різьбярства. Аналізуються мистецькі досягнення, зроблено висновки, що у творчості Василя Шипа тісно переплітаються язичницькі мотиви з християнськими, що йому притаманна своєрідна еклектичність, тяжіння до узагальнень.

Ключеві слова: закарпатська школа різьбярства, Василь Шип, індивідуальні риси різьблення, станкове різьбярство, композиція, техніка, орнамент.

Українське різьбярство – невід’ємна складова національної культури, яка має специфічні регіональні ознаки. У ХХ ст. на Закарпатті сформувалася своєрідна школа різьбярства з притаманними їй характерними особливостями, що прослідковуються у творчості багатьох майстрів – учнів Василя Свиди. Хоч тема розвитку різьбярства на Закарпатті побіжно розглядалася в наукових працях Н. Велігоцької (1976), Г. Островського (1976), М. Моздира (1980), В. Мартиненко (1987), тільки у працях періоду Незалежності звернуто увагу на стильові, індивідуальні риси у творчості окремих майстрів. По цей час особливості закарпатської школи різьбярства достатньо не досліджені, за браком наукових досліджень не вживається і сам термін «закарпатська школа різьбярства».

Проте очевидним є той факт, що станкове різьбярство на Закарпатті у другій половині ХХ ст. сформувалося як самостійний вид образотворчого мистецтва з притаманними йому рисами, темами, художньою мовою і оригінальними майстрами. Різьбярство стало органічною складовою художньої культури краю завдяки творчості лауреатів Шевченківської премії Василя Свиди, Василя Сідака, а також плеяди високоталановитих митців, зокрема Івана Бровді, Володимира Щура, Василя Олашина, Марії та Івана Іванчів, Івана Сідуна, Василя Шипа. Кожен із названих майстрів, хоч і розвивався в традиційному для Закарпаття народному стилі, творячи навзаєм з ін-

шими широкий потік оригінального за своєю виконавською манерою й тематичним розмаїттям різьбярства Закарпаття, все ж при цьому вніс щось своє, оригінальне, в розвиток дерев'яної пластики, в тематичні обрії, стилістичні засоби.

Василь Шип посідає серед цієї когорти почесне місце перш за все завдяки оригінальній манері виконання та своєрідній стилізації під лемківське народне мистецтво, а також висвітленню картин із життя найзахіднішої української субкультури – закарпатських лемків.

Лемки – «етнографічна група українців, які здавна живуть на схилах Низьких Бескидів (у Карпатах між річками Сяном і Попрадом та на захід від річки Уж), – мовиться в «Краєзнавчому словнику русинів-українців Пряшівщини». Додамо, що новітні дослідження в царині етнології відносять до цієї території і долину річки Тур'ї, східної притоки Ужа. Деякі специфічні риси, що склалися в їхньому господарстві, побуті, мові, культурі лемків, зумовлені відірваністю від основних українських земель, складними природними умовами та взаємовпливами з сусідніми народами – поляками, словаками, угорцями. Основним заняттям лемків було землеробство і скотарство (на полонинах)» [1, с. 198-199].

Саме Закарпатська лемківщина – Ужанська долина – стала колискою закарпатської школи живопису, улюбленими краєвидами для Й. Бокшая, А. Ерделі, тут у гірських селах починали творчий шлях як художники і вчителі А. Коцка, Е. Кондратович, О. Петкі, був сільським священиком З. Шолтес, народилися живописці А. Кашшай, Й. Бабинець, Т. Данилич, Ю. Мошак.

У сучасному мистецтві Закарпаття плідно працювала і працює група різьбярів – вихідців з Лемківщини – Володимир Щур, Петро Ходанич, Василь Шип.

Відомо, що край дитинства, модель сімейних стосунків, традиції та звичаї, що бачить дитина в ранньому віці, залишають відбиток в її душі назавжди, а особливо якщо ця дитина – майбутній митець. Саме в типовому лемківському селі Тур'ї Ремети на Перечинщині 7 грудня 1941 року народився Василь-Ласло Шип. Мати, Ганна Степанівна, була відомою в селі майстринею з ткацтва та вишивки – так і запам'ятав її Василько: при свічці, з голкою в руці чи за ткацьким, ще прадідівським, верстатом. У селі Тур'ї Ремети до цих пір зберігаються традиції лемківського ткацтва та вишивки.

Освіту В. Шип здобув в Ужгородському училищі прикладного мистецтва, де отримував знання від найбільш знаного в краї

різьбяр Василя Івановича Свиди. З 1966-го до 1969 р., після закінчення навчання, працює вчителем малювання в Свалявській школі-інтернаті, з 1969-го – він художник сувенірного цеху Перечинського промкомбінату. З цього часу В. Шип бере активну участь у республіканських та всесоюзних виставках сувенірного і прикладного мистецтва. Працюючи з 1973 року в Закарпатському художньо-виробничому комбінаті Спілки художників України на посаді художника-прикладника, Василь Шип входить у коло найбільш продуктивних молодих різьбярів Закарпаття, створює десятки зразків сувенірів і авторських декоративно-прикладних робіт, застосовуючи комбінування матеріалів, нові прийоми композиції, віднаходячи нову тематику та образність, успішно поєднує традиції і новаторство.

Василь Шип. Богородиця

Після реорганізації Закарпатського художньо-виробничого комбінату в 1992 році у творчо-виробничі майстерні Закарпатської організації НСХУ продовжує працювати художником народно-прикладного мистецтва. У 1990 році одним із перших стає членом Національної спілки майстрів народного мистецтва України, постійно бере участь у міжнародних (Словаччина, Угорщина, США, Казахстан), всеукраїнських та обласних виставках, має і ряд персональних виставок (1994, 1995, 1997, 2003, 2006, 2011). Ім'я Василя Шипа в цей час все яскравіше світиться в гроні різьбярів західноукраїнського регіону, його декоративно-прикладні роботи все більш упізнавані, у його тематично-образній палітрі озивається рідна земля.

Творчість Ласло Шипа ось уже півстоліття сприяє відродженню та розвитку традиційного народного мистецтва Карпатського регіону. Йому присвоєно звання «Заслужений майстер народної творчості України» (2006). Про талант, справжній професіоналізм і визнання художника говорить хоча б той факт, що десятки його робіт знаходяться у музеях та перебувають у приватних колекціях України, Росії, Словаччини, Угорщини, Німеччини, Норвегії, Ізраїлю, Швейцарії, США.

Оглянемо складові творчого успіху різьбяра Василя Шипа.

1. У творчості В. Шипа тісно переплітаються язичницькі мотиви з християнськими, що характерно для мистецтва лемків у цілому. Тут скрізь виявляємо буйство природи, на фоні якої людина навчилася мудро жити в гармонії з нею. Показовою з огляду на це є, наприклад, рання робота «Дерево життя», де в філософському ключі засобом символу – дерева – передано спадкоємність поколінь, неперервний зв'язок людини з рідною землею. Додамо, що саме в давніх карпатських колядках засвідчено світобудову як символічне дерево, де корінь – світ землі і спокою мертвих, стовбур – світ теперішній, світ любові, крона – світ майбутній, світ надії. Майбутнє в роботі В. Шипа пов'язане з високим, духовним – небом і птахами. Звертає на себе увагу парність зображуваного: пара риб, пара квіток, людська пара, пара пташина, що наче перебуває в постійному русі. Пара – теж символічна кількість, що означає в народній свідомості щастя й добробут, надію на майбуття. Символічним є і дід-світовид, чий лик увінчує дерево життя – це язичницький світлий Бог-господар, багатий і щедрий, прадавній покровитель слов'ян.

2. Творчості В. Шипа притаманна своєрідна еkleктичність, тяжіння до узагальнень. Так, сприймаючи роботу «Дерево жит-

тя» з віддалі, раптом відчуваєш, як велика кількість деталей зливається в єдиний живий потік, що нагадує гірську річку – потік часу. З іншого ракурсу, дерево здається уже не деревом, а характерним казкарем-оповідачем чи лісовиком – і таким чином, названа робота уже виступає своєрідною ілюстрацією до казки, що її оповідає бувалий дід із народу, поетика дерева зливається з попетикою слова. Звідси й анімалістичні мотиви в багатьох роботах В. Шипа.

Природа гірської Лемківщини присутня чи не у кожній його роботі. Гіперболізовані листки липи, вільхи, тополь, дуба, виноградні грона, квіти й трава не тільки виступають фоном, на якому відбувається головне дійство – життя лемків у його конкретно виписаних епізодах, а й несуть у собі додаткове змістове навантаження через закладену прадавню символіку: *виноград* – багате на результати праці людське життя, радість і умиротворення; *дуб* – символ стійкості, сили духу людини; *липа, вільха* – символ жіночої долі, невибагливого існування, буденності і нелегкої праці тощо. Серед квіткового розмаїття автор не випадково найчастіше обирає найбільш поширену на кислих гірських луках непримітну п'ятипелюсткову *квітку терпібіди* – уже в самій назві закладено відповідь на цей вибір: алегоричне порівняння з долею закарпатця-лемка, яка ніколи не була легкою. На противагу їй, зустрічається у роботах Василя Шипа *едельвейс* – символ чоловічої відваги, рідкісно прекрасної любові.

3. Художник ще на ранніх стадіях творчості відкрив свою, індивідуальну, манеру різьби, у якій впадає в око поєднання різних технік різьблення, сміливе аплікування різноманітних видів дерева, контрастність у тонуванні. В. Шип любить виконувати тонкі, філігранні портрети, постаті, де головну роль відіграє деталь, на якій автор ніби навмисне фокусує увагу реципієнта. Скрупульозно прошліфовані міні-деталі часто контрастують із навмисно брутально виконаним фоном, що також виступає засобом контрасту. Художнику завжди вдається відчувати гармонію в розмірах, пропорціях зображуваного, навіть вдаючись до гротеску, – у цьому високий рівень мистецької культури автора.

4. В. Шип у тематиці своїх творів широко використовує знаний ним ще з дитячих років побут та звичаї лемків, фольклорні мотиви, уміло та лаконічно передає народні характери й костюми, лемківську ментальність, слідуючи, за К. Г. Юнгом,

«земній обумовленості душі», використовує в образах архетипи підсвідомого. Так, стилізація під народний витвір у роботі відчувається одразу на кількох рівнях як з точки зору вибору теми, так і з точки зору її втілення.

Отже, творчість Василя-Ласло Шипа за своїми ознаками водночас відповідає закарпатській різьбі як типовому явищу, чим вводить її автора в контекст закарпатської школи різьбярства, а також має низку індивідуальних характеристик, визначальними з-поміж яких є стильова особливість, що бере свій початок від народної лемківської різьби, новаторський підхід до поєднання різних матеріалів, використання архетипів колективного підсвідомого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. – Пряшів, 1999.
2. Шип Ласло Ласлович: Різьба по дереву. Каталог ювілейної ретроспективної виставки творів. – Ужгород: Гражда, 2006.
3. Ходанич М. П. Художньо-стильові особливості в закарпатському різьбярстві 70-80 рр. ХХ століття. – Європейська освіта в соціокультурному просторі ХХІ століття: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Мукачеве, 2012. – С. 219-221.
4. Юнг Г. К. Земная обусловленность души. – У кн.: Юнг К. Г. Дух в человеке, искусстве и литературе. – Минск: Харвест, 2003. – С. 208-230.

THE CONCEIVING OF TRADITIONAL FOLK ART IN THE CREATIVE WORK OF AN ENGRAVER VASYL SHYP

Mykhailo KHODANYCH,
*Instructor of Transcarpathian Art Institute,
Uzhhorod, Ukraine*

Annotation. *The article researches the peculiarities of Transcarpathian carving. It analyzes the artistic achievements, concludes that pagan and christian motives are closely correlated in Vasyl Shyp's creative work. His creative work also features a specific eclectics and an inclination to generalizing forms*

Key words: *Transcarpathian school of carving, Vasyl Shyp, individual features of carving, easel carving, composition, technique, ornament.*